

Z magazynu na portal

Digitalizacja zbiorów bibliotecznych oraz kolekcji dzieł sztuki w Muzeum Sztuki w Łodzi – synteza dobrych praktyk

Jako dłużej użytkownicy bibliotek zauważamy zmniejszanie się liczby odwiedzających czytelników. Według nas najważniejszą przyczyną tego zjawiska jest rozwój technologii i przeniesienie aktywności, takich jak poszukiwanie informacji do Internetu. Aby sprostać temu zapotrzebowaniu i zapełnić publicznością wirtualne „czytelnie”, biblioteki muszą dokonać digitalizacji swoich zbiorów.

Na ścieżce digitalizacji

Digitalizacja spójna jest z misją Muzeum, czyli m.in. „kreowaniem warunków umożliwiających współczesnemu odbiorcy komunikację z twórczością artystyczną minionych i obecnych pokoleń”.

Pierwszym dużym doświadczeniem wdrożenia praktyk digitalizacyjnych w Muzeum Sztuki była realizacja Programu Wieloletniego Kultura + w latach 2011-2015, w ramach którego zdigitalizowano 100 archiwalnych katalogów wydanych przez Muzeum oraz około 6 tysięcy obiektów sztuki dawnej i nowoczesnej z kolekcji ms.

W 2019 roku Muzeum Sztuki w Łodzi zdecydowało się zrealizować projekt „Kreatywne archiwa: Łódź – Londyn” w ramach Programu „Kultura Inspirująca” dofinansowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Założeniem projektu było przyjrzenie się najlepszym praktykom w dziedzinie cyfryzacji i udostępniania zasobów archiwalnych. Brytyjskim partnerem strategicznym była placówka o uznanej renomie, przebogatych zbiorach i doświadczeniu – The British Library. W ramach projektu pracownicy Działu Dokumentacji Naukowej wzięli udział w profesjonalnym szkoleniu z zakresu nowoczesnych procesów archiwizacji „International Library Leaders Programme”. W programie, którego byliśmy uczestnikami, zaprezentowano standardy pracy w zakresie projektowania procesów cyfryzacji i zarządzania nimi, przechowywania i konserwacji zbiorów w wymiarze fizycznym oraz cyfrowym, katalogowania i wykorzystania nowych technologii w celu dzielenia się wiedzą.

ms | Muzeum Sztuki w Łodzi

Cele digitalizacji

W Muzeum Sztuki digitalizacji podawane są przede wszystkim dzieła sztuki w celu ich zabezpieczenia i zachowania wizerunku pracy (repozytorium) jak i dalszego upowszechnienia (wydawnictwa, dostęp online). Bogate zbiory, których trzon stanowi oryginalna Międzynarodowa Kolekcja grupy „a.r.” z 1931 roku, mimo strat wojennych jest systematycznie uzupełniana, tworząc unikalny dokument powstania i rozwoju sztuki poszukującej XX i XXI wieku. Muzeum dba o potencjał tak kolekcji, jak również związanego z nim archiwum, zgromadzonego w Dziale Dokumentacji Naukowej, a zawierającego m.in. maszynopisy, rękopisy, fotografie, korespondencje, druki ulotne, plakaty, zbiór fotografii i negatywów, unikatowe wydawnictwa. Kluczową kwestią pozostaje ich właściwe przechowywanie, konserwacja, opracowanie i skatalogowanie, a w końcu – udostępnianie, połączone z upowszechnianiem wiedzy na temat zasobu. Pracując z archiwaliami, działamy w zgodzie z wytycznymi opracowania spuścizn archiwalnych Polskiej Akademii Nauk. Korzystamy ze standardów opracowania materiałów od zebrania danych o twórcy, wstępnej segregacji materiałów w celu rozpoznania i segregacji zawartości aż do fizycznego uformowania jednostki archiwalnej i wprowadzenia materiałów na inwentarz. Krok dalej jest udostępnienie i cyfrowa wersja obiektów. W przypadku archiwaliów priorytetem jest digitalizacja w celu zachowania materiału. Tam gdzie jest to możliwe – po wyjaśnieniu aspektów prawno-autorskich – prowadzone są prace nad stworzeniem cyfrowych reprodukcji w celu promocji zasobów oraz ułatwienia dostępu badaczom.

Współpraca

Zasadniczo digitalizacja polega na dokonaniu cyfrowego zapisu obiektu. Jednak w tym procesie bierze udział wiele dodatkowych czynników, które sprawiają że o digitalizacji w 2019 roku nie da się już myśleć jednostkowo. Zgodnie z definicją jaką podaje NIMOZ (Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2011) digitalizacja w szerszym rozumieniu „obejmuje nie tylko pozyskanie cyfrowego wizerunku i metadanych technicznych, ale także wytworzenie metadanych opisowych oraz różne działania związane m.in. z gromadzeniem, strukturyzowaniem, przetwarzaniem, zarządzaniem, archiwizowaniem, ochroną, wymianą i wykorzystaniem tych danych, czyli odnosi się do kompleksowo potraktowanego procesu digitalizacji” (patrz: www.nimoz.pl/baza-wiedzy/digitalizacja/podstawy-digitalizacji/sloownik-pojecza „Słownikiem pojęć”). W tym sensie jest to zadanie wymagające sporych umiejętności zawodowych z różnych dziedzin, z logistyką na czele.

ms | Muzeum Sztuki w Łodzi

Wynotowaliśmy kilkanaście zmiennych, które za każdym razem trzeba wziąć pod uwagę w procesie digitalizacji. Są to: określenie celu, wybór obiektu i ustanowienie strategii postępowanie w danym przypadku, ustalenie kwestii prawno-autorskich, rozwiązywanie kwestii technicznych, fizyczna lokalizacja obiektu, konsultacje konserwatorskie, przygotowanie obiektu do sesji, opracowanie plików, stworzenie opisów, publikacja online lub druk, dzielenie się materiałem z publicznością, komercyjny użytek. Jest to proces nieliniarny. W rzeczywistości poszczególne etapy dzieją się jednocześnie. Na przykład ustalanie kwestii prawno-autorskich i prace konserwatorskie mogą przebiegać równolegle. Schemat przebiegu pracy jest rozgałęziony i dlatego niezbędne jest dokładne planowanie procesu digitalizacji oraz ścisła współpraca różnych działów.

Standardy techniczne

Wybór i ustanowienie standardów digitalizacyjnych wiążą się z trudnymi decyzjami. W praktyce okazało się bowiem, że to, co spełniało standardy jakości reprodukcji w roku 2006 jest w już dziś bezużyteczne. Z kolej maksymalna jakość plików dostępna obecnie dzięki technologii potrzebuje dodatkowej przestrzeni do jej gromadzenia. Pojawia się problem serwerów oraz rodzi się etyczne pytanie o nadmiar również w wymiarze cyfrowym.

Do dyspozycji działu mamy w pełni wyposażoną pracownię fotograficzną, gdzie odbywają się sesje dużych formatów i trójwymiarowych obiektów z kolekcji dzieł sztuki, oraz skaner dziełowy z kołyską V dedykowany wydawnictwom zwartym z zasobu bibliotecznego. Wysokiej jakości technologie pozwalają uzyskać maksymalnie wierne odwzorowanie. W praktyce Muzeum operujemy trzema rozdzielczościami w zależności od formatu pracy: do formatu A4 – 300 DPI, A4-A1 – 600 DPI, formaty mniejsze niż A4 – w rozdzielczości 1200-1400 DPI. Podczas sesji fotograficznej obiektów sztuki pliki zapisywane są w formacie RAW a następnie wywoływane do formatu TIFF, który wraz z próbnikiem kolorów stanowi plik wzorcowy, który zawiera niezbędne metadane. Dla potrzeb udostępnienia online powstają dodatkowo kopie użytkowe w formacie jpg, które nie są przechowywane na macierzy dyskowej. Plik włączony do zasobu musi być należycie opisany, zawierając informacje o autorze, tytule pracy, technice, miejscu przechowywania. Problemem zatem nie jest jakość i ilość tylko strategia zarządzania materiałem cyfrowym. Strategię należy rozumieć jako ogólny plan digitalizacji przyjęty w danym okresie dla wybranej listy obiektów.

Udostępnienia online

Ów trend nie omija również Muzeum Sztuki. Muzealny portal internetowy: zasoby.msl.org, gdzie publikujemy między innymi: zdjęcia i dokumenty archiwalne,

ms | Muzeum Sztuki w Łodzi

dokumentacje wystaw i wydarzeń, odwzorowania obiektów sztuki z metadanymi oraz opisem kuratorskim czy inne formy zapisu działalności ms z roku na rok odnotowuje zwiększanie liczby odwiedzających: w 2011 roku mieliśmy blisko 60 tysięcy wejść, w 2016 – 120 tysięcy, w 2019 ponad 170 tysięcy. Umieszczenie obiektu w przestrzeni cyfrowej to współpraca z ludźmi odpowiedzialnymi za cyfrowe oblicze muzeum. Muszą oni po pierwsze zabezpieczyć miejsce do przechowywania reprodukcji, których ilość czy lepiej – objętość, przyrastają w postępie geometrycznym, po drugie w ramach zaprojektowanej struktury zapewnić przyjazny interfejs. Redakcja portalu to przede wszystkim zarządzanie zarchiwizowanym materiałem w przyjazny i atrakcyjny dla odbiorcy sposób.

Dodatkowo Muzeum Sztuki aktywnie promuje materiały archiwalne na portalach społecznościowych: Facebook, Instagram, Youtube. Warto przywołać zrealizowaną w tym roku przez Muzeum Sztuki kampanię filmowo-narracyjną na Instagramie. Bazą do stworzenia wizualnych scenariuszy opowiadających o ekonomii daru były kopie cyfrowe dokumentów archiwalnych oraz odwzorowania prac z kolekcji. Idea współpracy, sprzyjająca przez lata rozwojowi kolekcji sztuki w Muzeum, została przedstawiona w 4 spójnych sekwencjach instagramowych z wykorzystaniem struktury i specyfiki medium. Na platformie Instagram przybliżona została historia daru grupy „a.r.” z 1931 roku, daru londyńskiego marszanda, właściciela Grabowski Gallery – Mateusza Grabowskiego (1975), a także przyjętych przez Muzeum Sztuki w Łodzi w 1981 roku kolekcji łódzkiej „Solidarności” oraz artystów - uczestników słynnej *Konstrukcji w Procesie* w Łodzi oraz *Polentransport* Josepha Beuysa liczącego kilkaset obiektów zbioru podarowanego przez artystę Łodzi i Polsce.

Spotkania na Antresoli

Nie sposób opowiedzieć historii i teraźniejszości muzeum bez sięgnięcia po archiwalia – w tym przypadku zarówno zdigitalizowane, jaki i materiał oryginalny. **Spotkania na antresoli** to cykl spotkań otwartych dla młodzieży, dorosłych i seniorów wtajemniczający w zasoby biblioteki ms. Spotkania odbywają się regularnie w czytelnicy na antresoli i są poświęcone prezentacji materiałów archiwalnych na żywo. Każdy z uczestników ma szansę dotknąć lub przekartkować wybrany dokument, by zetknąć się z jego materialnością. Działamy by budzić w odbiorcach ciekawość tego co jeszcze można znaleźć w archiwach. Planując harmonogram spotkań nawiązujemy do aktualnego programu wystaw muzeum. Przed nami cykl poświęcony reprezentacji kobiet w archiwach ms. Bohaterkami opowiedzianych na nowo historii będą m.in. Teresa Tyszkiewicz, Alina Szapocznikow, Jasi Reichardt, Urszula Czartoryska.

ms | Muzeum Sztuki w Łodzi

Wyzwania

Wyzwaniem jest tempo pracy nad opracowaniem i udostępnieniem również online materiałów bibliotecznych w tym archiwalnych, które w strukturze muzeum nie są priorytetem. Chcielibyśmy w ślad za wzorcowymi instytucjami, takimi jak The British Library czy Tate Modern, zabezpieczyć, skatalogować i udostępnić przekazane materiały. Wiąże się to m.in. z wypracowaniem programu przyjmowania darów ze spuścizną po artystach.

Kolejnym ważnym etapem wymagającym nakładu pracy jest redakcja portalu zasoby, który jest polem eksperymentów i poszukiwań dobrych rozwiązań z pogranicza techniki, designu i merytoryki. Ideałem jest portal, który zachęca do eksplorowania, jest funkcjonalny i dostarcza rzetelnych informacji. Z punktu widzenia dostępności ważnym punktem jest rozszerzenie angielskiej wersji portalu oraz kreatywne łączenie treści bieżących z materiałem archiwalnym. Chcemy tworzyć platformę, która kojarzy się z procesem i aktywnością.

W kontekście zasobów online za punkt honoru stawiamy podnoszenie świadomości na temat upublicznienia oraz legalność prezentowanych treści. Ustawicznie kontrolujemy bezpieczeństwo materiałów w sieci oraz kopii cyfrowych na serwerach. Z drugiej strony niepokój budzi w nas cyfrowy nadmiar informacji. W zakresie technologii widzimy potrzebę zabezpieczenia cyfrowych wpisów przed utratą. O ile obiekty fizyczne mają długą datę użytkowania o tyle treści cyfrowe w szalonym tempie tracą swoją aktualność. Ożywianie historii działa przez powtarzanie i nadawanie rzeczom nowego kontekstu. Dlatego chcemy wykorzystać digitalizację do wsparcia badań naukowych wokół zgromadzonych materiałów oraz kreatywnych działań z udziałem artystów i kuratorów. Celem jest opowiedzenie o dzisiejszym świecie poprzez narrację zarchiwizowanych artefaktów.

Maciej Cholewiński, adiunkt Działu Dokumentacji Naukowej Muzeum Sztuki, Łódź

Marta Pierchała, asystentka Działu Dokumentacji Naukowej Muzeum Sztuki, Łódź

Tekst powstał w ramach realizacji projektu *Kreatywne archiwa: Łódź – Londyn*.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programu „Kultura Inspirująca”